

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Валентина Свистун,
провідний науковий співробітник лабораторії технологій
професійного навчання ІПТО НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор

Система професійно-технічної освіти (ПТО) в цілому й управління нею змінюються залежно від економічних, соціокультурних умов у зв'язку з появою на новому етапі розвитку суспільства нових цілей освіти взагалі й ПТО зокрема, зумовлених сучасними потребами особистості, суспільства і держави. Одним із важливих елементів системи управління ПТО в умовах ринкової економіки є її інтеграція в економічний простір країни та адаптація до ринкових умов функціонування.

За визначенням економістів-науковців, Україна знаходиться у стані транзитивної економіки – це не тільки перехід від одного суспільного ладу до іншого з метою формування більш ефективної економічної системи, а й стадія економічного розвитку країни, що тісно пов'язана з розвитком глобальної економіки та світової економічної системи, що характеризується поширенням процесів глобалізації, глобальної інтеграції, урбанізації, прискоренням темпів науково-технічного прогресу, розвитком інформаційно-комунікаційної сфери, посиленням ролі держави [1].

Наприкінці ХХ–ХХІ ст. у світі відбулися глобальні трансформації, що призвели до нового етапу світового розвитку, який характеризується подальшим розвитком процесів глобалізації, системної кризи, зміни фундаментальних основ функціонування держав і інститутів, а також людської цивілізації у цілому. У таких умовах єдиним стратегічним імперативом безпечного конкурентоспроможного розвитку країни та світу є сталий розвиток. При цьому цілком зрозуміло, що держави з визначеним соціальним шляхом і стабільним розвитком, і держави, що знаходяться у

перехідному стані з притаманними йому певною невизначеністю та нестабільністю, вимагають різних освітніх систем. Складнощі перехідного періоду продиктовані деякими ризиками макроекономічного характеру, а саме: нестабільністю економіки, обмеженістю ресурсів для забезпечення системної реалізації усіх завдань і заходів, передбачених стратегією; недостатністю підготовленості органів управління освітою до комплексного вирішення нових завдань, до координації діяльності усіх служб й інституцій.

Наше розуміння розвитку ПТО ґрунтується на таких положеннях: 1) розвиток передбачає досягнення результатів більш високої якості, ніж ті, що отримані в процесі функціонування, еволюційних змін. Нові якості результатів і способи їх досягнення плануються й управляються; 2) сталість розвитку визначається не тільки і не стільки відтворенням кількості та якості досягнутих результатів, скільки сталістю позитивної динаміки прогресивних змін; 3) діалектичність розвитку ПТО передбачає постійність руху вперед і мінливість засобів підтримки цього руху. Вимоги до результатів системи ПТО значно залежать від характеристик суспільства, тому механізми, що підтримують розвиток ПТО, мають змінюватися адекватно соціальним змінам.

Управління розвитком ПТО є об'єктивною необхідністю, а напрями розвитку мають визначатися в основному потребами й очікуваннями суспільства, а не вузькими потребами освітньої системи. Це можливо при управлінні ПТО як відкритою соціальною системою, де соціальні очікування й задоволеність результатами її функціонування представлені наочно і входять у структуру освітньої системи.

ПТО є важливим компонентом соціального життя. У зв'язку з цим розвиток ПТО як соціальної системи, а також управління розвитком можливе за умови дотримання ключового принципу – принципу соціальної доцільності змін, застосування якого означає, що розвиток ПТО, в першу чергу, має привести до результатів, що відповідають очікуванням усіх зацікавлених спільнот і задовольняють основні соціальні потреби населення.

Управління має бути орієнтованим на досягнення саме таких результатів і забезпечувати розвиток ПТО.

Управління розвитком – це частина управлінського процесу в державі, за допомогою якого забезпечується цілеспрямованість і організованість створення умов, що сприяють стійкому розвитку освіти та її компонентів в умовах ринкової економіки. Розвиток ПТО – це процес використання внутрішніх і зовнішніх, реальних і потенційних можливостей суспільства для досягнення якісно нових прогресивних освітніх результатів функціонування системи ПТО, що сприяють виконанню її місії й характеризуються позитивною динамікою. Такий розвиток досягається шляхом реалізації різних програм розвитку, об'єднаних загальним баченням результатів змін.

Управління розвитком ПТО ми розглядаємо як процес переходу управління ПТО з одного стану в інший, який характеризується наявністю якісних перетворень управління в цілому чи привнесенням в управління якісно нових елементів, властивостей, характеристик, механізмів і засобів.

Управління розвитком ПТО включає, з одного боку, адміністрування – та самоорганізацію системи, а з іншого – це системне явище, в якому об'єднані всі процеси, що ведуть до зміни складу, властивостей, структури зв'язків і відносин елементів системи ПТО та включають: інноваційні процеси, процеси кризового розвитку і антикризового управління ПТО взагалі й професійних навчальних закладів зокрема, що ведуть до кількісних і якісних змін у всіх функціональних областях системи, контури управління освітою на основі зворотного зв'язку, в яких вирішуються задачі стратегічного і тактичного управління та запускаються механізми самоорганізації оперативного управління розвитком.

Пріоритетними напрямками **управління** розвитком ПТО є:

1. Децентралізація управління освітою: подолати надмірну централізацію управління освітою; повноваження і відповідальність більшою мірою делегувати на рівень навчального закладу; стимулювати розвиток конкуренції між навчальними закладами різних типів та форм власності у

наданні якісних освітніх послуг. У перспективі – закріплення за учнями державних коштів, що виділяються на навчання; надання навчальним закладам повноважень самостійно обирати програми навчання, підручники та навчальні посібники до використання, а також працювати за власними робочими навчальними та виховними програмами, що розроблені на основі обраних, з урахуванням запитів та інтересів учнів і потреб місцевої громади.

2. Автономія навчальних закладів: забезпечення на практиці автономії навчальних закладів і державно-громадського управління ними; стимулювання навчальних закладів до автономії в адмініструванні, кадровій і бюджетній політиці; посилення їх відповідальності за якість наданими ними освітніх послуг.

3. Приведення освіти у відповідність до стандартів ЄС: модернізація державних стандартів освіти; вони не тільки визначатимуть мінімальні результати та відобразатимуть зміст, але й розкриватимуть обов'язкові умови та ресурси, необхідні для реалізації стандарту.

Аналіз директивних та нормативних документів про освіту взагалі й ПТО зокрема, сучасної літератури, що висвітлюють специфічні умови трансформації управління ПТО в умовах ринкової економіки, дав змогу виявити найнеобхідніші заходи для досягнення нової якості професійної освіти, адаптації ПТО до нових, ринкових механізмів економіки, а саме:

організаційні (розроблення нормативно-правових актів щодо забезпечення оптимізації мережі ПТНЗ з урахуванням розвитку економіки держави та ринку праці; структурна й інституційна перебудова професійної освіти, оптимізація мережі її установ, розроблення різних моделей інтеграції; усунення сегментації професійної освіти, а також диспропорцій у підготовці кадрів; оптимізація переліків професій і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка кадрів; розвиток зв'язків системи освіти з економікою, виробництвом, ринком праці тощо; забезпечення участі роботодавців та інших соціальних партнерів у вирішенні проблем професійної освіти, зокрема щодо розроблення освітніх стандартів, що

узгоджуються з сучасними кваліфікаційними вимогами (професійними стандартами), у формуванні замовлення на підготовку фахівців);

економічні (прогнозування потреб ринку праці і створення кооперації мережі професійних навчальних закладів, служб зайнятості й галузевих міністерств (агентств); виділення засобів на розвиток ПТО з бюджетів усіх рівнів і забезпечення цільового використання засобів, що виділяються на потреби професійної освіти; багатоканальне фінансування професійної освіти; розширення на базі ПТНЗ додаткових платних освітніх послуг як засобу задоволення підвищеного освітнього попиту, і як внутрішнього ресурсу фінансування навчального закладу; підвищення інвестиційної привабливості ПТО для вкладення засобів підприємств, організацій і громадян, модернізація організаційно-економічних механізмів, спрямованих на збільшення обсягу позабюджетних засобів та поліпшення використання цих засобів);

управлінські (розвиток громадської складової управління ПТО; поглиблення автономії ПТНЗ (передача окремих функцій управління державним ПТНЗ, самостійність у розпорядженні ресурсами й прибутками від своєї діяльності), посилення відповідальності суб'єктів управління на всіх рівнях; запровадження інноваційних методів управління) тощо.

1. Бондарець М. В. Імперативи глобалізації сталого розвитку транзитивних країн у кризових умовах / М. В. Бондарець // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журнал. – К.: НАУ, 2013. – № 2. – С. 94–97.